

HEYDƏR ƏLİYEV VƏ AZƏRBAYCAN MƏDƏNİYYƏTİ

Mədəniyyət başqa aləmdir. Mədəniyyət uşaq kimidir; həmişə tumar və qayğı istəyir. O, həssasdır: Əlinin tumarı, ürəyinin qayğısı azca azalan kimi, o hiss edir, küsür, inciyir. Siyasi rəhbər, dövlət xadimi bunu bilməlidir, bir an yadından çıxarmamalıdır.

Heydər Əliyev

Xülasə: Məqalədə Azərbaycan xalqının ümummilli lideri, dünya şöhrətli siyasi xadim Heydər Əliyevin respublikamızdakı birinci və ikinci hakimiyyəti dövrlərində bütün sahələr kimi milli mədəniyyətimizin də dirçəldilməsi, inkişaf etdirilərək tərəqqi yollarına çıxardılmasında böyük, əvəzedilməz və danılmaz xidmətlərindən söhbət açılır.

Burada ulu öndərimizin sovet dövründə görkəmli elm, ədəbiyyat və incəsənət xadimlərinin yubileylərinin keçirilməsinə, onların yüksək dövlət təltifləri ilə mükafatlandırılmasına, ev-muzeylərinin yaradılmasına göstərdiyi yüksək diqqət və qayğıdan bəhs edilir, mədəni irsimizin qorunması, təbliğ olunması, dünyada tanınması yolunda göstərdiyi fədakarlıqdan və əzmkarlıqdan bəhs edilir.

Açar sözlər: Heydər Əliyev, mədəniyyət, elm, ədəbiyyat, incəsənət, ev-muzey, yubiley

1969-cu ilin 14 iyulundan, Heydər Əlirza oğlu Əliyevin Azərbaycan Respublikasına rəhbərlik etməyə başladığı tarixdən Azərbaycanda incəsənətin və mədəniyyətin inkişafına geniş meydan açıldı, əlverişli imkanlar yarandı. Sonralar “Azərbaycan xalqının maraq və mənafelərinin real təmsilçisi, fəal qurucusu olmuş. Bütün qüvvə və enerjisini, təcrübə və zəkasını milli inkişafa, xalqımızın rifahının yüksəlməsinə və ictimai tərəqqiyə sərf edən Heydər Əliyev” mənəvi və fiziki qüvvəsindən əzəmi dərəcədə istifadə edərək milli mədəniyyət və incəsənətimizin inkişafı yolunu işıqlandırdı. Azərbaycan ədəbiyyatının, mədəniyyətinin, incəsənətinin görkəmli nümayəndələrinin həqiqi qiymətini verdi.

“Keçmiş SSRİ-də “dissident” ovu başlananda Heydər Əliyev hər vasitə ilə Azərbaycan ziyalıları qoruyurdu. O dövrdə bir-iki yazıçının yaxud şairin əsərini mikroskopla oxuyub nə isə tapmaq, əlbəttə, o qədər də çətin iş deyildi. Lakin millətin gen fondunun qorumağı həmişə özünün əsas vəzifəsi sayan Heydər Əliyev heç vaxt buna imkan vermirdi. Belə bir vaxtda o, təkcə ziyalıları qorumaqla kifayətlənmirdi, ən cəsarətli fikirlər bir çox hallarda onun öz dilindən səslənirdi. Təkcə elə Azərbaycan yazıçılarının 1981-ci ildə keçirilən XII qurultayında Heydər Əliyev yazıçıları onun şəxsi nüfuzuna, şəxsi müdafiəsinə arxalanmağa xalqımız üçün tale yüklü məsələlərdən daha böyük cəsarət və prinsipliliklə söz açmağa, daha sərt barışmaz mövqe tutmağa ruhlandırırdı” (1, s.10).

“Heydər Əliyev dünyaya Azərbaycanı tanıtmışdır. Bu heç kəsə sirr deyil ki, Azərbaycanı da Heydər Əliyevə görə tanıyırlar. Ümumiyyətlə, Heydər Əliyev Azərbaycanı dogma bir ananın tikib, əziz övladına ərməğan etdiyi isti paltar kimi həmişəlik əyninə geyindirmişdir. Bu qeyri-adi geyim nağıllarımızdakı sehrli xalat kimi Heydər Əliyevə güc, cəsarət, dəmir iradə, uzaqgörənlik, vətənsəverlik bəxş etmiş, çox möcüzələrin açılmasına səbəb olmuşdur. Heydər Əlirza oğlu Əliyev deyirdi: “Mən Azərbaycan xalqına həyatım boyu sadıq olmuşam, ömrümün son dəqiqəsinə qədər də sadıq olacağam” (1, s.14).

Heydər Əliyev və mədəniyyət siyasəti

Heydər Əliyev hələ gənclik çağlarından məşhur ingilis filosofu Herbert Spenserin müdrik fikrindən doğan bir həqiqəti dərk etmişdi ki, “xalqın ləyaqətli olmayınca, sən də özünü ləyaqətli saya bilməzsən, xalqın azad olmayınca, sən də özünü azad saya bilməzsən, xalqın xoşbəxt olmayınca, sən də özünü xoşbəxt saya bilməzsən”

“Dünyanın ən böyük zəka sahiblərinin, mütəfəkkirlərin və mədəniyyət xadimlərinin xalq üçün döyünən ürəklərinin, müqəddəs amallarının, cəsarət və fədakarlıqlarının pərəstişkarları kimi Heydər Əliyev də bütün varlığında xalqa məhəbbət bəsləyir, ömrünün hər anından əzəmi dərəcədə istifadə edərək, yorulmadan, çəkinmədən vətəndaşlıq rəşadəti ilə xalqa xidmət göstərir, hər yerdə hər zaman böyük Nizami Gəncəvinin:

“Xidmət etmək sayılır, kişilikdən, nişanə,
Xalqına xidmət etmək bir şərəfdir insana”.

fikirlərinə tapınmışdır” (1, s.15).

70-80-ci illərdə Azərbaycan incəsənəti və ədəbiyyatı daha da inkişaf etdi. Bakıda Üzeyir Hacıbəyovun, S.Vurğunun, C.Cabbarlının, Bülbülün, 1981-ci ildə Naxçıvanda Hüseyn Cavidin ev-muzeyləri fəaliyyət göstərməyə başladı. Hər il orta hesabla 1300 adda kitab nəşr edilirdi.

Respublika Televiziyası və Radiosu milli və bəşəri dəyərlərə söykənərək milli oyanışa əhəmiyyətli dərəcədə təsir göstərirdi. Bu illərdə Azərbaycan ədəbiyyatı Anarın “Ağ liman”, “Şəhərin yay günləri”, Elçinin “Ağ dəvə”, “SOS”, İ.Əfəndiyevin “Büllur sarayda”, Y.Səmədoğlunun “Qətl günü” və b. əsərlərlə daha da zənginləşdi.

1981-ci ilin iyulunda Azərbaycan KP Mərkəzi Komitəsi dahi şair-dramaturq Hüseyn Cavidin 100 illik yubileyinin keçirilməsi haqqında möhtəşəm bir qərar qəbul etdi (2). Nəşriyyatlar görkəmli dramaturq, şair Hüseyn Cavidin ayrı-ayrı əsərlərini nəşr etməkdən belə çəkinəndə Heydər Əliyev əsərlərində sosializmin, sovet quruluşunun xeyrinə bir cümlə belə işlətməyən, həyatının sonuna qədər türkçülük, millətçilik ideyalarını tərənnüm edən Hüseyn Cavidin cəsədini uzaq Sibirdən Azərbaycana gətirtmiş, şairin vətəni Naxçıvanda böyük təntənə ilə dəfn etdirmişdi.

Elə həmin günün axşamı 100 illik haqqında qərarın bir maddəsinə uyğun olaraq yaradılmış “Cavid” Poeziya Teatrının təntənəli açılışı olmuşdur (2, s.5). Amerikalı azərbaycanşünas, professor Odri Aldstadtın yazdığı kimi, milli Azərbaycan şairi və dramaturqu Hüseyn Cavidin cənazəsinin Sibirdən gətirilməsi və Azərbaycanda dəfn olunması yalnız Heydər Əliyevin sayəsində gerçəkləşə bildi və bu hadisə mühüm rəmzi mənə daşıyırdı.

H.Ə.Əliyev Azərbaycanın istər müasir, istərsə də klassik sənətkarları – ədəbiyyat, mədəniyyət, incəsənət xadimləri haqqında məhəbbətlə, ürək dolusu, ustalıqla çıxış etmişdir. Nizami, Füzuli, Nəsimi, Vəqif, Hüseyn Cavid, Cəfər Cabbarlı, Səməd Vurğun və başqaları haqqında danışarkən ən mütəfəkkir, ustad bir filoloq təsiri bağışlayırdı. Teatr sənəti barədə mahir teatrşünas kimi çıxış edirdi.

Dövlət müstəqilliyi bərpa edildikdən sonra Azərbaycan Respublikasının mədəni, mənəvi həyatında mühüm dəyişikliklər baş vermişdir. Müharibə, erməni işğalçıları tərəfindən yüzlərlə sosial-mədəni obyektin məhv edilməsi, postsovet respublikaları ilə mədəni əlaqələrin zəifləməsi incəsənətə də öz mənfi təsirini göstərirdi.

Bütün bunlara baxmayaraq, bu dövrdə Azərbaycan mədəniyyəti mübarizliyi, mənəvi qüvvələrin öz kökünə və ümümbəşəri dəyərlərə daha möhkəm bağlanması ilə səciyyələnirdi.

Belə ki, 1993-cü ildən başlayaraq respublikada mədəni-maarif inkişafı üçün bir sıra tədbirlər həyata keçirildi. M.F.Axundov adına Respublika Kitabxanası 1998-ci ilin aprelindən Milli Kitabxana statusu aldı. Ali təhsil müəssisələrinin həyatında yeniliklər baş verdi. 1993-cü ildən ali məktəblərdə iki bakalavr və magistr pilləli təhsilə keçildi. Özəl təhsil müəssisələri meydana gəldi. Minlərlə gənc xarici ölkələrdə təhsil almaq imkanı qazandı. Bakıda Cəlil Məmmədquluzadənin, Niyazinin, Hüseyn Cavidin ev-muzeyləri yaradıldı. N.Nərimanovun Ev-Muzeyi yenidən quruldu. “1998-ci ildə Ordubadda M.S.Ordubadinin Ev-Muzeyi əsaslı təmirdən sonra fəaliyyətini davam etdirdi. 1999-cu ildə Naxçıvanda Cəlil Məmmədquluzadənin Ev-Muzeyi Prezident Heydər Əliyev tərəfindən təntənə ilə açıldı” (4).

Heydər Əliyev və mədəniyyət siyasəti

Xalqın mənəvi aləmini zənginləşdirmək, onu özünə və başqalarına daha yaxşı tanıtmmaq üçün elm, təhsil, ədəbiyyat və incəsənətin bütün mümkün vasitələrindən istifadə edilirdi. 1997-ci ilin noyabrında qəbul olunmuş “Mədəniyyət haqqında” Qanun bu sahədə fəaliyyət istiqamətlərini müəyyənləşdirmişdir.

1996-cı ilin payızında Füzulinin 500 illik yubileyinə, demək olar ki, dünyanın hər yerindən qonaqlar ədəbiyyatşünas alimlər, yazıçılar gəlmişdi. Həmin il Əliağa Vahidin, bəstəkar Müslüm Maqomayevin, görkəmli alimlər Yusif Məmmədəliyevin, Sara Aşurbəylinin, alim və dövlət xadimi Vəli Axundovun, xalq şairləri Bəxtiyar Vahabzadənin, Qabilin, xalq rəssamı Maral Rəhmanzadənin, 1997-ci ildə ölməz xalq şairi Səməd Vurğunun, görkəmli alim, dövlət xadimi, səhiyyə təşkilatçısı Əziz Əliyevin, akademik Həsən Əliyevin, görkəmli opera müğənniləri Şövkət Məmmədovanın, Bülbülün, dünya şöhrətli musiqiçi, Azərbaycanda böyüyüb boya-başa çatmış Mstislav Rastropoviçin, 1998-ci ildə dahi bəstəkar Qara Qarayevin, böyük şair Məmmədhüseyn Şəhriyarın, Mikayıl Müşfiqin, Aşıq Ələsgərin, yazıçı Mir Cəlalın və başqalarının yubileyləri geniş qeyd olundu.

2000-ci ilin aprelində möhtəşəm ədəbi-tarixi abidənin “Dədə Qorqud dastanı”nın 1300 illik yubileyi Bakıda böyük təntənə ilə keçirildi. Həmin yubiley tədbirinin bir böyük əhəmiyyəti də ondan ibarət oldu ki, əlyazma nüsxəsi Almanyanın Drezden Kitabxanasında saxlanılan bu dastanın yarandığı ölkənin məhz Azərbaycan olduğu bütün Dünyaya çatdırıldı.

Yeni əsrin ilk illərində mədəniyyətin inkişaf etdirilməsinə, maddi-mədəniyyət abidələrinin qorunmasına yönəldilmiş bir sıra qanunlar qəbul edilmişdir. Beynəlxalq İnkişaf Assosiasiyası ilə Azərbaycan hökuməti arasında imzalanmış “Mədəni irsin qorunmasına yardım haqqında” sazişə uyğun olaraq, Bakıda Şirvanşahlar saray-kompleksinin, Şəkidə Xanlar sarayının, “Naxçıvan Muxtar Respublikasında Möminə xatın və Qarabağlar türbəsinin, bərpa və yenidənqurma işlərinə başlanılmışdır” (5, s.212).

2002-ci ildə respublikamız Abidələrin Bərpası Konservasiyası və Tədqiqi Beynəlxalq Mərkəzinə üzv qəbul olunmuşdur. Azərbaycan tarixində ilk dəfə olaraq Şirvanşahlar Saray Kompleksi və Qız qalası da daxil olmaqla İçəri şəhər Dövlət Tarixi-Memarlıq Kompleksi YUNESKO-nun “Dünya mədəniyyət irsi” siyahısına daxil edilmişdir.

Ümummilli liderimizin keçdiyi yola, hətta ötəri belə, nəzər saldıqda görür və duyursan ki, Heydər Əliyev 1969-cu ildən bəri özü bir tarix yaradıb, cəfəkeşliklə, qəhrəmanlıqla dolu əhəmiyyətli, qüvvətli, əzəmətli, həm də hər cəhətdən ibrətamiz bir tarix. Bu tarix içərisində öz ləyaqətini yüksəldən, güclü, qüvvətli xarakter bütövlüyünü büruzə verən Heydər Əliyev, eyni zamanda cəmiyyətin qanunauyğun inkişafına yeni estetik və ideyaya sahib olduğunu sübut etdi.

“Mövcud quruluşdakı gerçəkliyi dərinlən dərk edib, qabaqcıl dünyagörüşünə, humanizmə söykənərək, şəxsi təcrübəsini zənginləşdirərək-zənginləşdirərək, təfəkkürünün parlaqlığına, təxəyyülünə fəaliyyət genişliyinə nail oldu və sübut etdi ki, o “insan səadətini özünün xüsusi, yeganə dəyişməz və şərtsiz prinsipi meyarı hesab edir” (L.Feyerbax).

Hikmət Paşanın yazdığı kimi:

“Aynəsi işdir kişinin, lafə bakılmaz,
Şəxsin görünər rütbeyi aqlı – əməlində”” (1, s.35).

Ədəbiyyat siyahısı:

1. Kərimov İ. “Heydər Əliyev. Sənət, sənətkarlar və sənətkarlıq haqqında. Bakı: Ulu, 2005, 228 səh.
2. “Kommunist” qəzeti. 22 iyul 1981-ci il.
3. Qasımov Ə. “Cavid” Poeziya Teatrı. Bakı: AFpoliqrAF, 2017, 84 səh.
4. Naxçıvan Şəhər XDS İcraiyyə Komitəsinin sənədlər qovluğu, 1990. Naxçıvan Mərkəzi Dövlət Arxivinin fondu.
5. Salamzadə Ə., Məmmədzadə K. “Azərbaycan memarlığının Naxçıvan məktəbi abidələri”. Bakı: Elm, 1985, 268 səh.

HAYDER ALIYEV AND THE CULTURE OF AZERBAIJAN

Summary: The article talks about the great, irreplaceable and undeniable services of the national leader of the Azerbaijani people, the world-famous political figure Heydar Aliyev, during the first and second periods of power in our republic, in reviving and developing our national culture, as well as in all other fields.

Here, the great attention and care that our great leader paid to celebrate the anniversaries of prominent science, literature and art figures during the Soviet era, awarding them with high state awards, and the creation of their house museums, the sacrifice and perseverance he showed in the way of protecting, promoting, and recognizing our cultural heritage in the world.

Key words: Heydar Aliyev, culture, science, literature, art, house-museum, jubilee